

Lenngren och Kellgren

I tidningen *Stockholms-Posten*, grundad 1778, var Sveriges två främsta upplysningsdiktare ledande skribenter: Johan Henrik Kellgren och Anna Maria Lenngren. Tillsammans med Kellgren startades tidningen av Carl Peter Lenngren. Han gifte sig 1780 med Anna Maria Malmstedt, som därmed fick efternamnet Lenngren. Tidningen blev genom Kellgrens och Lenngrens lyrik ledande för upplysningen i Sverige. Vad gör de två till landets ledande upplysningspoeter?

Anna Maria Lenngrens storhet ligger i sättet att skriva kvick, träffande och elegant vers – allt med mycket enkla medel. Hon levandegör situationer, personer och miljöer genom att använda talande detaljer, fånga situationen exakt och framför allt genom den lediga och snärtiga versen. Hon är aldrig långrandig och hon träffar mitt i prick. Som i dikten *Epigram* (broder Rusius skriker förstås helst efter brännvin):

När elden nyss kom lös på söder, mitt i natten,
hos brodern *Rusius*, man anmärkt har därvid,
att han för första gång uti sin levnadstid
skrek efter vatten.

Hennes satiriska dikter är bäst. I upplysningens anda gisslar hon dumhet, dryghet, adeln, präster m.m. – och hon är ofta mycket rolig och dräpande. Dåliga läkare och poeter får också veta att de lever. I dikten *Ett sätt att göra herdekväden* är det den idylliska herdediktningen hon skojar med. Efter att ha beskrivit situationen med herden som ligger i naturen ”med flöjt i hand (en flöjt är outhärlig)” kommer det dräpande slutet: ”Se, det är en idyll som äntlig man förstår, / så sann och menlös, att den bräker.”

Präster trycks till i flera dikter; deras livsuppgift var i Lenngrens ögon inte längre det religiösa budskapet utan att äta och dricka mycket eftersom de hade en hög inkomst. I dikten *Den mödosamma världen* har den feta prosten knappt hunnit vakna förrän han äter sig proppmätt, faller ned på kudden och ropar: ”O, Herre, mig Thin styrko giv / i thenna mödosamma världen.” Hennes mest kända dikt är *Pojkarne* som handlar om hur barnen går från att vara sorglösa, sunda och ärliga vänner till att som vuxna hänsynslöst konkurrera om titlar.

Många har ställt sig frågande till dikten *Till min k. dotter, ifall jag hade någon*. Modern uppmanar bl.a. dottern till att inte studera utan hellre bli en god husfru. Men hade inte Lenngren själv med framgång

Upplysningens två stjärnor i Sverige: Anna Maria Lenngren och Johan Henrik Kellgren.

valt pennans väg? En vanlig tolkning är att hon är ironisk i dikten. Åtminstone delvis – där finns också många klart goda råd, som att man ska ägna sig åt glädjen.

Ett par roliga dikter handlar om suputen Cornelius Tratt. I *Min salig man* säger små detaljer allt om personen: ”Utur hans hatt med söndrig kull / stack pryddigt fram det röda håret, / som kammen, för god ordnings skull, / fick nalkas jämmt en gång om året.” Ibland gör Lenngren bara en lustig iakttagelse över en allmän situation, för att visa hur människan är. Dikten *Min dagbok* kunde inte vara enklare gjord, men nog är den träffande.

Söndag – blev jag dödligt kär,
Måndag – yppade min smärta,
Tisdag – rördes Lisas hjärta,
Onsdag – hart min önskan när.
Torsdag – famntog hon en annan,
Fredag – mina hämnderop!
Lördag – skötte flitigt kannan,
Söndag – glömde alltihop.

Johan Henric Kellgrens stora upplysningsdikter är långa idédikter till skillnad från Lenngrens rätt korta och snärtiga lyrik. Till formen är dock dikterna som Lenngrens: klara, eleganta och välbalanserade i klassicismens anda.

De idéer Kellgren behandlar är typiska för upplysningen: vidskepelse, människans illusioner, adelns dryghet angående bördens, religionens världsförnekelse, s.k. lärda personers ihåliga kunskaper, dåliga poeter etc. Hans förebilder är Voltaire och Pope. Eftersom han vill visa det löjliga i att vara t.ex. vidskeplig eller överdrivet stolt över sin adliga börd är satiren hans viktigaste vapen. Kan man som läsare inse det löjliga i en viss inställning så är man ett steg längre på väg att bli upplyst.

Dikten *Våra villor* (villa = illusion) tar upp mänskliga föreställningar och visar hur falska de är om man drar fram dem i ljuset, i sanningen. Krigaren och den lärde söker äran, men äran är flyktig – ”Ett löv, vars grönska snart försvinner”. Viljan att hjälpa andra bottnar egentligen i egen vinning. Kärleken är ljuv, men när det kommer till kritan bara kroppslig drift. Inte bara livet målar vi med falska föreställningar, även ”efterlivet”. Men himmelriket är också bara en illusion. Tyvärr klarar vi oss inte utan våra villor, menar Kellgren på slutet, eftersom de gör oss lyckliga: krigaren behöver illusionen om ära, sexualiteten behöver kärleken som mask, den förslavade behöver himmelriket som tröst. Är upplysningen då meningslös? Nja, läsaren har ju ändå blivit medveten om illusionernas makt och kan nu ta dem med ro istället för att tillämpa dem fanatiskt.